

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Loukusa, Soile; Hautala, Terhi; Kääntä, Leila; Suvanto, Anne

Title: Vuorovaikutusta vauvasta vaariin

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Loukusa, S., Hautala, T., Kääntä, L., & Suvanto, A. (2016). Vuorovaikutusta vauvasta vaariin. In S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä, & A. Suvanto (Eds.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen : Puheen ja kielen tutkimuksen päivät Helsingissä 31.3.-1.4.2016* (pp. 5-10). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys. Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja, 48.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

VUOROVAIKUTUSTA VAUVASTA VAARIIN

Soile Loukusa¹, Terhi Hautala¹, Leila Kääntä² ja Anne Suvanto³

¹ Oulun yliopisto, Logopedia, Lapsenkielen tutkimuskeskus

² Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos

³ Sana-Avain tmi, Oulu

Vuorovaikutus on ilmiönä niin moniulotteinen, joten ei ole ihme, että se kiehtoo monen eri tieteenalan tutkijoita. Mikään tieteenala ei pysty yksin aukottomasti kuvaamaan vuorovaikutusta ilmiönä, joten erilaiset menetelmät ja näkökulmat täydentävät toinen toisiaan ja lisäävät ymmärrystämme sen mekanismeista. Jotta voisimme ymmärtää vuorovaikutuksen moninaisia piirteitä, tarvitsemme sekä yksittäisiin tilanteisiin pureutuvia laadullisia tutkimuksia että ilmiöiden tarkastelua suuremmilla aineistoilla tilastollisia menetelmiä käyttäen. Tämä menetelmien ja erilaisten lähestymistapojen runsaus näkyy myös vuoden 2016 Puheen ja kielen tutkimuksen päivien esitelmissä, jotka keskittyvät yhtäältä vuorovaikutuksen haasteisiin ja toisaalta vuorovaikutuksessa hyödynnettyihin kielellisiin, kehollisiin ja materiaalis-spatiaalisiin merkityksen rakentamiskeinoihin. Menetelminä tutkimuksissa on käytetty muun muassa keskusteluanalyysia, diskurssianalyysia sekä erilaisia standardoituja ja kehitteillä olevia testejä.

Vuorovaikutuksen mekanismien, jäsentymisen ja merkitysneuvottelujen tutkimisen lisäksi on tärkeää tarkastella vuorovaikutuksen kehitystä ja muutosta eri elämän vaiheissa. Lisäksi tarvitaan kuntoutustutkimusta, jotta vuorovaikutusongelmiin pystyttäisiin vaikuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Vuorovaikutus on yksi elämänlaatuun merkittävästi vaikuttavista tekijöistä ja sen keskeisyys korostuu nyky-yhteiskunnassa. Jokaisella ihmisellä tulisi olla oikeus ja mahdollisuus vuorovaikutukseen omassa ympäristössään, ja tarvittaessa tämä tulee mahdollistaa erilaisin tukikeinoin esimerkiksi hyödyntämällä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä.

Arjen vuorovaikutustilanteissa ihmisten toiminta rakentuu yhteisen ymmärryksen pohjalle, joka on jatkuvan neuvottelun alaisena ja joka toteutuessaan mahdollistaa vuorovaikutuksen ongelmattoman etenemisen (ks. esim. Sidnell & Stivers, 2012). Yhteisymmärrystä luodaan erilaisten merkityksen rakentamiskeinojen avulla siten, että kunkin vuorovaikutustilanteen toimintakehys ja -tila luovat puitteet, joiden kautta

meneillään oleva toiminta tunnistetaan. Tälle asettaa omat haasteensa muun muassa osapuolten erilainen kokemus toimintapuitteista ja -käytänteistä. Keisanen (2016) valottaakin artikkelissaan, miten vanhemmat sosiaalistavat lapsensa sieniretken toimintakäytänteisiin. Rauniomaa (2016) puolestaan havainnollistaa niitä ohjauskäytänteitä, joilla kokeneempi osapuoli ohjailee kokemattomamman osallistujan toimintaa (esim. ajo-opetuksessa), jotta he saavuttavat toiminnalleen asetetun yhteisen tavoitteen. Molemmat tutkimukset osoittavat, kuinka keskeinen rooli toiminnan rakentumisessa ja yhteisymmärryksen saavuttamisessa on kehon toiminnalla ja osallistujien välisellä yhteisellä liikkeellä kielen ohella. Yhteinen liike ja toiminta, jossa molemmat osapuolet mukautuvat toistensa tahtiin ja päämäärään, kuten aidossa musiikillisessa vuorovaikutuksessa (Himberg, 2012), onkin yksi vuorovaikutustilannetta ylläpitävä voima. Ohjailevat käytänteet ovat keskiössä myös Mustajärven, Korpijaakko-Huuhkan ja Rantalan (2016) tutkimuksessa, joka nostaa esiin logopedian opiskelijoiden käyttämiä kielellisiä keinoja, joiden avulla lapsiasiakkaan vahvuuksia ja osaamista painotetaan virheiden ja taitamattomuuden sijaan. Omanlaisensa näkökulman toiminnan rakentumiseen tuo Käännän artikkeli (2016), jossa hän kuvaa, miten opettajat määrittelevät erilaisia käsitteitä eri oppiaineiden luokkahuoneissa. Kääntä osoittaa, kuinka käsitteiden määrittelemisen on tilannesidonnaista toimintaa, jossa opettajat hyödyntävät erilaisia eleitä ja luokkahuoneen materiaalista ja visuaalista maailmaa avatessaan käsitteiden merkityksiä oppilaille.

Lapsen kehitys on kokonaisuus, johon vaikuttavat sekä geneettiset että ympäristökijät. Varhaisvaiheessa keskeisenä ympäristökijänä on vanhempi-lapsi-vuorovaikutus, joka vaikuttaa lapsen kielelliseen ja sosioemotionaaliseen kehitykseen luoden pohjaa myös myöhemmälle tunne-elämän kehitykselle (Paavola-Ruotsalainen, 2016). Joskus lapsen kehitys ei etene normaaliin tapaan, mikä voi aiheuttaa haasteita myös vanhempi-lapsi-vuorovaikutukselle ja vuorovaikutustaitojen kehitykselle. Esimerkiksi lapsen enneaikainen syntymä voi yhdessä muiden kehityksellisten riskitekijöiden kanssa häiritä varhaista vuorovaikutussuhdetta. Tällöin vuorovaikutusta rakentaa ensisijaisesti äiti, jonka ohjaileva ja huomiota ylläpitävä toiminta mahdollistaa jaetun tarkkaavuuden tilanteet lapsen kanssa (Kuha, Yliherva, Rauniomaa & Stolt, 2016).

Moniin kehityksellisiin häiriöihin liittyy kommunikaation ja vuorovaikutuksen vaikeuksia. Tällaisia häiriöitä ovat esimerkiksi autismikirjon sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt, joihin liittyviä pragmaattisia ja sosiaalisen havaitsemisen vaikeuksia tarkastellaan Loukusan (2016) artikkelissa. Myös kehitysvamma tuo oman haasteensa vuorovaikutuksen sujuvuuteen. Rummo (2016) esittelee artikkelissaan niitä multimodaalisia keinoja, joita Patau-syndroomaa ja verbaalista dyspraksiaa sairastava henkilö käyttää. Vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen viestit ovat usein epäselviä ja tulkinnallisia, joten tällaisen henkilön lähi-ihmiset

tarvitsevat runsaasti tietoa ja ohjausta toimivista vuorovaikutuskäytännöistä (Koski, 2014). HYP-mallissa (*Huomioivaa Yhdessäoloa Päivittäin*) vuorovaikutuskumppani keskittyy ja herkistyy tukemaan epäselvästi kommunikoivan henkilön vuorovaikutusaloitteita (Rohiola & Launonen, 2016). Puhekielen sijaan vaikeasti kehitysvammaisen henkilön kuntoutuksessa voi olla perusteltua keskittyä vahvistamaan sisäistä kieltä ja tunnekokemuksia yhteisöllisen draaman keinoin (Pulli, 2016). Myös lähi-ihmisten koulutuksen avulla on mahdollista lisätä kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutuksen määrää ja laatua. Tapaustutkimuksensa avulla Forsbäck ja Rautakoski (2016) osoittavat, miten erilaisia kehityksellisiä häiriöitä sairastavat oppilaat hyötyvät siitä, että heidän opettajansa saavat koulutusta vuorovaikutusvalmiuksiinsa ja -käytänteisiinsä.

Lisäksi erilaiset aistivammat voivat vaikuttaa kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen kehitykseen. Esimerkiksi kuulovika voi hidastaa lapsen pragmaattisten taitojen kehitystä (Wallenius, 2016). Koska kuuloviat lisääntyvät iän mukana, muun muassa meluallistusten seurauksena, ne vaikuttavat lukuisten ihmisten vuorovaikutus- ja kommunikointitilanteisiin. Aikuisiällä ilmennyt huonokuuloisuus aiheuttaa monenlaisia haasteita ja katkoksia (esim. tarkistuskysymyksiä) keskustelutilanteisiin heikentäen ihmisten sosiaalisia osallistumisen mahdollisuuksia (Laakso, 2016).

Vuorovaikutus voi häiriintyä aikuisilla jonkin sairauden tai vamman yhteydessä. Kyseessä voi olla esimerkiksi aivoinfarktin jälkitilana tullut afasia eli kielellis-kognitiivinen häiriö, jossa ongelmia esiintyy kielijärjestelmän eri osa-alueilla. Tässä julkaisussa Aaltonen (2016) tarkastelee ja analysoi kahta afaattisen puhujan videoitua keskustelutilannetta, jossa afaattisen puhujan niukan ilmaisun tukena toimivat kynä ja karttapiirros sekä kamerasta näytettävä valokuva. Nämä keskustelun apuvälineet tukevat vuorovaikutuksen sujuvuutta ja yhteisymmärryksen löytämistä eli vuorovaikutuksen multimodaalisia piirteitä käytetään yhteistä ymmärrystä rakennettaessa. Psykkisen sairauden kuten skitsofrenian seurauksena kommunikoinnin pragmaattinen osa-alue voi häiriintyä ja vaikeuttaa arkipäivän keskustelutilanteita. Gabbatore (2016) esittelee artikkelissaan pragmaattisia kykyjä laajasti tarkastelevan kliinisen arviointimenetelmän *Assessment Battery for Communication* (ABaCo; Angeleri, Bosco, Gabbatore, Bara & Sacco, 2012). Artikkelissa kuvataan myös kognitiivis-pragmaattista kuntoutusmenetelmää *Cognitive Pragmatic Treatment* (CPT). Menetelmällä on kuntoutettu hyvin tuloksin henkilöitä, joilla on traumaattisesta aivovammasta johtuvia tai skitsofreniaan liittyviä pragmaattisia vaikeuksia (Gabbatore ym., 2014).

Tällä hetkellä lienee perusteltua sanoa, että suomalainen vuorovaikutustutkimus voi hyvin. Tutkimus on monitieteistä ja vuorovaikutusta lähestytään erilaisista metodologisista näkökulmista. Tutkimus kohdistuu sekä lasten että aikuisten normaaliin ja poikkeavaan vuorovaikutukseen ja mukana on myös jonkin verran vuorovaikutus- ja kommunikointitaitoihin liittyvää kuntoutustutkimusta. Tarvitsemme kuitenkin vielä lisää arjen

käytänteitä kartoittavaa tutkimusta, koska erilaisissa tilanteissa ihmisten välinen vuorovaikutus vaihtelee ja saa moninaisia muotoja. Myös kuntoutustutkimusta tarvitaan lisää, jotta voimme tukea kommunikointi- ja vuorovaikutusvaikeuksia kokevia ihmisiä parhaalla mahdollisella tavalla. Teknologian käyttö kommunikoinnin apuvälineenä on yleistynyt nopeasti, joten myös sen käyttöä vuorovaikutuksen näkökulmasta olisi hyvä tutkia jatkossa.

Lähteet

- Aaltonen, T. (2016). Kamera ja kynä afaattisen puhujan vuorovaikutuksen tukena, kaksi tapausesimerkkiä. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 104–113). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Angeleri, R., Bosco, F.M., Gabbatore, I., Bara, B.G. & Sacco, K. (2012). Assessment battery for communication (ABaCo): Normative data. *Journal of Behavior Research Methods*, 44, 845–861.
- Gabbatore, I. (2016). Communicative-pragmatic impairment in schizophrenia: assessment and treatment approaches. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 114–125). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Gabbatore, I., Sacco, K., Angeleri, R., Zettin, M., Bara, B.G. & Bosco, F.M. (2014). Cognitive pragmatic treatment: A rehabilitative program for traumatic brain injury. *Journal of Head Trauma Rehabilitation*, Epub ahead of print.
- Forsbäck, M. & Rautakoski, P. (2016). Utbildning inom alternativ och kompletterande kommunikation för speciallärare i Tanzania. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 85–92). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Himberg, T. (2012). Molemmipuolinen mukautuminen: tahdistumisen ja musiikillisen vuorovaikutuksen tutkimus. In T. Himberg, J. Vuoskoski & T. Eerola (toim.), *Monitieteinen musiikintutkimus: Suomen Musiikintutkijoiden 16. Symposium, Jyväskylä 21.–23.3.2012. Konferenssijulkaisu* (s. 17–22). Jyväskylä: Musiikin laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Keisanen, T. (2016). Kieli, vuorovaikutus ja toimintakäytänteiden haltuunotto. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 11–19). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.

- Koski, K. (2014). *Indirect Speech and Language Therapy for Individuals with Profound and Multiple Learning Disabilities : An Ecological Perspective*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta.
- Kuha, A., Yliherva, A., Rauniomaa, M. & Stolt, S. (2016). Äiti ja ennenaikaisesti syntynyt lapsi vuorovaikutuskumppaneina – äidin vuorovaikutuskeinot ja ohjaileva toiminta. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 65–74). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Kääntä, L. (2016). Määrittelemisen haasteista vieraskielisessä opetuksessa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 42–54). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Laakso, M. (2016). Kuulemisen haasteiden käsittely vuorovaikutuksessa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 149–158). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Loukusa, S. (2016). Pragmaattiset ja sosiaalisen havaitsemisen piirteet autismikirjon häiriössä sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriössä. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 55–64). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Mustajärvi, T., Korpijaakko-Huuhka, A-M. & Rantala, L. (2016). Logopedian opiskelijoiden vuorovaikutusta rakentavat kielelliset valinnat tehtävätyöskentelyssä lapsiasiakkaan kanssa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 75–84). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Paavola-Ruotsalainen, L. (2016). Varhainen kielellinen ja sosioemotionaalinen kehitys vuorovaikutuksen kontekstissa. *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 30–41). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Pulli, T. (2016). Yhteisöllinen kuntoutus osallistavan draaman keinoin: tie kielen juurille. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 138–148). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Rauniomaa, M. (2016). Yhteinen liike, yhteinen kohde – vuorovaikutuksen tutkimusta liikenteessä ja luonnossa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 20–29). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Rohiola, A. & Launonen, K. (2016). ”Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään.” Vuorovaikutuksen voimavarana HYP-malli. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia*

- vuorovaikutukseen* (s. 93–103). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Rummo, I. (2016). Multimodal communication in the case of mental retardation and verbal dyspraxia. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 126–137). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.
- Sidnell, J. & Stivers, T. (toim.) (2012). *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.
- Wallenius, K. (2016). Kuulovikaisten lasten pragmaattinen kehitys nykytiedon valossa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala, L. Kääntä & A. Suvanto (toim.), *Näkökulmia vuorovaikutukseen* (s. 159–169). Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 48.